

# Görkəmli dilçi alim

O, üzü gələcəyə gedir... O, çətin, əziyyətli yolun yorulmaz yolçusudur...

Üzü gələcəyə, sabaha üz tutan bu yol adamı görkəmli dilçi-alim İsmayıl Məmmədlidir.

Təbiətə yumşaq olan bu həyat adamı bir az dağlara... elə bütünlükdə torpağın dərinliklərinə işləmiş köklü-budaqlı ağaca bənzəyir. Həssaslığı, düzlüyü, təmizliyi müəllim təbiətindən irəli gəlir.



Qapalı Səhmdar Cəmiyyətində "Azərbaycan dili" və "Dil xalqın mənəvi sərvətidir" televiziya və radio proqramlarını hazırlamış və aparıcısı olmuşdur. 1998-ci ilin aprelində Azərbaycan AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Elmi Şurası və kollektivi "Dilçilik" ixtisası üzrə Azərbaycan AMEA-nın müxbir üzvlüyünə İ.Məmmədlinin namizədliyini irəli sürmüş və yekdilliklə səs vermişdir.

O, 2002-ci ildən Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində baş məsləhətçidir, dövlət qulluğunun kiçik müşaviridir. Hazırda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik üzrə Birləşmiş Müdafiə Şurasının, Institut Elmi Şurasının, Dilçilik üzrə Respublika Əlaqələndirmə Şurasının və Azərbaycan AMEA Terminologiya Komitəsinin üzvüdür. İ.Məmmədli Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. 1994-cü ildən AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun nəzdindəki Dissertasiya Şurasının, Azərbaycan Prezidentinin yanında Dövlət Dil Komissiyasının üzvüdür. 2013-cü ildə Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı ilə "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunub, 2004-cü ildə "H.B.Zərdabi media mükafatı və diplomu"na layiq görülmüşdür.

İsmayıl müəllim tez-tez uşaqlıq, gənclik illərinin xatirələrinə dalır: "Məni xatirələr tez-tez çağırır bu yerlərə... Hərdən ruhumu dincə qoyub sakitliyə çəkilmək istəyirəm. İllərin qanadlarında ata yurdumun işığına sarı uçuram. Səssizlik içində yarı mürgülü, yarı oyaq xatirələrin səhri ilə o illərin adamlarını çağırmağa istəyirəm. İlik baxışdan hər şey yerli-yerindədir. Amma yox, həmyaşdığım bu alma ağacı mənə ayrı şeylər pıçıldadır. Ömür yalnız yaşanmış illərin sayıyla ölçülmür - görülən işlərin dəyərini, arzu və istəyin sədasını da yaşadır özündə. Üzü gələcəyə gedən yolların hansı dayanacağında ayaq saxlayıb keçmişə baxırsansa, ömrün sətir-sətir, vərəq-vərəq yazılmış xatirələrini yenidən yaşayıram. İlik dəfə dilimizin, söz xəzinəmizin sehrinə düşdüüm vaxtlar düşür yadıma... Və günlərin bir günü özüm də bilmədən bu sehr, ovsun mənə öz dərinliklərinə çəki apardı, qaranlıqlardan aydınlığa çıxardı..."

Dünyada ən uzun yol - insanın özüne qədər gəlib çıxdığı yoldur, - deyirlər. Əgər, bir insan müqəddəs sözün işığında özüne yol basmayıbsa, ona yalnız "Uğur olsun!" demək lazımdır.

Yolçu yolda gərəkdir, İsmayıl müəllim!

Füzuli MUSTAFAYEV,  
AMEA Nəsimi adına Dilçilik  
İnstitutunun əməkdaşı, filologiya  
üzrə fəlsəfə doktoru.

Azərbaycan dilçiliyinin üslubiyyət, lüğətçilik, onomalogiya, etnoqrafik dilçilik, şifahi dil kimi ən aktual sahələri, tətbiqi dilçilik məsələlərini əhatə edir. O, "Azərbaycan dilinin etnoqrafik leksikası" mövzusunda tədqiqat əsəri ilə Azərbaycan xalqının soykökü, qədim maddi və mənəvi mədəniyyəti, habelə ana dilimizin zəngin söz yaratıcılığı ilə bağlı problemləri dərinləndirən araşdırmaşın, Azərbaycanşünaslığa dəyərli bir töhfə vermiş, dilçiliyimizdə etnolingvistik kimi yeni bir elmi istiqamət açmışdır.

İsmayıl Məmmədlinin nüfuzlu elm adamı olması, ziyallığı yüksək vətəndaşlıq mövqeyi, əxlaqi, humanizmi və mənəvi təmizliyi ilə daha çox bağlıdır. Parlaq tərakkürü, elmi erudisiyası, sözünün kəsəri ilə tanınan İsmayıl Məmmədlinin elmi araşdırmalarının kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri alimin yaradıcılıq diapazonunun genişliyini və zənginliyini təcəssüm etdirir. Onun yaradıcılıq laboratoriyasına yaxından bələd olduqca bu fədakar alimin əməyinin, elmi fəaliyyətinin vüsətini aşağıdakı sözlərlə səciyyələndirmək olar: zəhmət və istedadından doğan böyük enerji!

Rasional zəhmət sferasına meyilli olan İsmayıl Məmmədli filologiya elminin meydana atdığı bir çox suallara cavab axtarmağa cəhd etmiş və böyük uğurlar qazanmışdır. O, elmin əziyyətli yollarından keçərək Azərbaycan dilçiliyinin aktual məsələləri barədə araşdırmalar aparmış, filologiyamıza dəyərli töhfələr bəxş etmişdir.

İ.Məmmədli 1989-cu ildən Dilçilik İnstitutunda Lüğət və terminologiya (hazırda Tətbiqi dilçilik adlanır) şöbəsinə rəhbərlik edir. Şöbə ənənələri ilə institutun elmi həyatında özünəməxsus yer tutur. Onun rəhbərliyi altında şöbədə "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti" (3 cildlə), "Yeni sözlər lüğəti", "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti" (təkmilləşdirilmiş, artırılmış yeni nəşri), "Azərbaycan dilinin məcazlar lüğəti" hazırlanmışdır. 2011-ci ildə nəşr olunmuş "Səməd Vurğunun bədii dilinin izahlı lüğəti"nin redaktoru, tərtibçisi olmuş, professor İ.Məmmədli 2014-cü il iyunun 10-da "Səməd Vurğun mükafatı"na layiq görülmüşdür.

İ.Məmmədlinin şöbəyə rəhbərliyi dövründə 17 nəfər filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, 6 nəfər elmlər doktoru dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Əqidəsi, etiqadı, dünyagörüşü intellekti ilə yanaşı, insanlığına, mənəvi zənginliyinə və daxili təmizliyinə yaxından bələd olduqca belə qənaətə gəlirəm ki, İsmayıl Məmmədliyə məxsus ləyaqət, ucalıq fitri xilqətdir. Onun təmsalında alim və insan sözləri adı leksik

vahiddən estetik meyarla, mənəvi gözəllik, müdriklik etalonuna çevrilmişdir.

İsmayıl müəllim mənliyini qorumağı bacaran sadə, təkəbbürdən uzaq bir insandır. Təbiilik, səmiyyət və istiqanlılıq onun təbiətindən irəli gəlir. Həssaslıq, məsuliyyət hissi, dəqiqlik, mənəvi bütövlük onun alim-vətəndaşlıq portretini tamamlayan cizgilərdir. O, sanki insanlara xeyirxahlıq üçün doğulmuşdur.

Onu sözün və dilin keşiyində duran əsgərə də oxşatmaq olar. Millətin dilinin, sözünün, ruhunun sərhədlərini göz bəbəyi tək qoruyan namuslu əsgərə də... Onun bir cəməli var: "Həyatın gələcəyi elm öyrənələrin əlindədir!".

İsmayıl Məmmədli fitrətən söz sərrafıdır. Onun söhbətində sözün bütün ifadə imkanları üzə çıxır. Məntiqi hazırcavablıq, yumor, sözün romantik ahəngi sintez halındadır. Ritorikadan, şablonçuluqdan uzaq, zəngin, söz ehtiyatına malik bir ziyalı...

Qədim Şərq fəlsəfəsində deyilir ki, öz dünyəvi həvəsinə qələbə çalan, Allahdan əvəz istəyən adam bilikli və şüurludur. Öz nəfsinin səsinə qulaq asan, bununla belə, Tanrıdan mərhəmət gözləyən insan kamillə ola bilməz. Bu cəhətdən İsmayıl müəllimin bəxti gətirib. Təmsil etdiyi dilçilik sahəsi üzrə onlarla tələbəsi onun yolunu davam etdirir. Başqa xalqların dilini öyrənməyə müəyyən zaman kəsiyi kifayət edər, amma öz dilini öyrənməyə bir insan ömrü bəs etmir. Ömrünün bahar tək körpəlik dövrünü, yay kimi gənclik çağlarını, payız kimi saçlara gümüşü dən düşən vaxtlarını, boranlı-şaxtılı qış günlərinə bənzər uzun gecələrini kitablar arasında keçirib İsmayıl müəllim.

İ.Məmmədli 200-dən artıq elmi əsərin və məqalənin müəllifidir. Bunlardan 13-ü monoqrafiya və lüğətlərdir. Dövrü mətbuatda da bir çox elmi məqaləsi dərc olunmuşdur. Azərbaycan EA Xəbərlərində, "Türkologiya" jurnalında və ayrı-ayrı mətbuat səhifələrində kitabları haqqında resenziyalar, rəylər dərc olunmuşdur. Alim müasir dilçiliyin müxtəlif problemlərinə aid keçirilmiş beynəlxalq, ümumitifaq və respublika simpozium və konfranslarında məruzələrlə çıxış etmişdir.

Professor İ.Məmmədli bir çox lüğətlərin: "C.Cabbarlının dilinin lüğəti", "Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti", "Azərbaycanca-İspanca", "Azərbaycanca-İtalyanca", "Azərbaycanca-bolqarca", "Azərbaycanca-qexçə", "Azərbaycanca-polyakca" ikidilli lüğətlərin redaktoru və tərtibçilərindəndir.

Neçə illərdir ki, İsmayıl Məmmədli Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində Mədəniyyət Komissiyasının üzvüdür. O, bir sıra universitetlərdə "Müasir Azərbaycan dili", "Nitq mədəniyyətinin əsasları", "Üslubiyyət", "Natiqlik sənəti", "Dilçiliyə giriş" fənlərindən mühazirələr oxuyur.

İ.Məmmədlinin Azərbaycan dilinin təbliğində də xidmətləri böyükdür. O, 1981-1989-cu illərdə Azərbaycan Teleradio Verilişləri